

**SEFER VE SAVAŞLARIN DÜZYAZI VE ŞİİR DİLİYLE AKTARIMI:
KADIZÂDE VE GAZAVÂT-I SULTAN SELİM HAN***

Esra YÖRDEM**

Özet

Selimmâme adı verilen eserlerde Osmanlı padişahlarından Yavuz Sultan Selim ve II. Selim dönemi konu edilmektedir. Bu tarza ait eserler, genellikle düzyazı ve şiir (nesir ve nazım) iki ayrı türde ya da düzyazı-şiir (nesir-nazım) bir arada; Türkçe, Farsça ve Arapça olmak üzere üç ayrı dilde yazılmışlardır. Hem tarihî hem de edebî açıdan önemli bir yere sahip olan bu eserler, Yavuz Sultan Selim zamanında genellikle onun şehzadelik yıllarından başlayıp, kardeşleri ile arasındaki mücadele, tahta çıkışı, Safevîler ve Memlükler üzerine gerçekleştirdiği seferler ve ölümü ile sona ermektedir. Bu çalışmada öncelikle Selimmâme'nin yazarı Kadızâde'nin hayatı ve Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferine dair nesir ve nazım karışık türde kaleme aldığı eseri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra ise padişah ile birlikte sefere katılmış bir şair olan Kadızâde'nin sefer boyunca gözlemediği olayları ve kendi duygularını dile getirdiği şiirlerinden bazıları incelenerek Türkçeye tercüme edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Selimmâme, Yavuz Sultan Selim, Kadızâde, Şiir.*

**TRANSFER OF WARS WITH PROSE AND POETRY LANGUAGE:
KADIZÂDE AND GAZAVÂT-I SULTAN SELİM HAN**

Abstract

Works which is called Selimmâme, mention the period of Ottoman sultans Yavuz Sultan Selim and II. Selim. Usually prose and poetry as two separate types or together; they were written in three languages: Turkish, Persian and Arabic. These works which have an important place both historical and literary, usually starts from Yavuz Sultan Selim's prince days, the struggle between his brothers, inherit the throne, Safavî-Mamluk wars and ends with his death. In this work, firstly informations are given about the life of Kadızâde who is the author of Selimmâme and then Yavuz Sultan Selim's related on the Egyptian expedition of prose and verse in a mixed type work. Afterwards Kadızâde who participated in the expedition together with the sultan as a poet and expressed his feelings during the expedition, his some of the poems were examined and translated into Turkish.

Keywords: *Selimmâme, Yavuz Sultan Selim, Kadızâde, Poetry.*

* Bu çalışma Kadızâde'nin *Gazavât-ı Sultan Selim Han Adlı Eseri (Metin - İnceleme)* adıyla hazırladığımız Doktora tezinden üretilmiştir. Bkz. Esra Yörдем, *Kadızâde'nin Gazavât-ı Sultan Selim Han Adlı Eseri (Metin - İnceleme)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

** Arş. Gör. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, esracakar_87@hotmail.com

Giriş

Kadızâde'nin Hayatı ve Eserleri

Hayatına dair sınırlı bilgiler elde edebildiğimiz Kadızâde, XVI. yüzyılın âlim, edip, şair ve müverrihlerindedir. Erdebil'de dünyaya gelen¹ Kadızâde'nin asıl adı Mevlânâ Zahirü'd-din Abdülkebîr b. Üveys b. Muhammed Latîfî Erdebilî'dir. Edebiyattaki maharetinin yanı sıra diğer bilim dallarında da bilgi sahibi olup hat ve inşa da mahirdir.

Yavuz Sultan Selim, Safevî hükümdarı Şah İsmail ile 23 Ağustos 1514 tarihinde gerçekleştirdiği Çaldıran savaşından sonra 6 Eylül 1514 tarihinde Tebriz'e girmiş ve yaklaşık bin kişilik ilim erbabını Tebriz'den İstanbul'a götürmüştür.² Kadızâde de bu ilim erbabı içinde yer almaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Farsça bir defterde Tebriz'den İstanbul'a gönderilen kişilere dair bilgiler mevcuttur. Bu defterde yer alan ifadelerle göre Kadızâde, Menteşe sancağı Sinan Paşa'ya teslim edilmiş, eşi ve Şemseddin Muhammed Latîfî ve Abdurrıza adında iki oğlu olduğu belirtilmiştir. Bazı kaynaklarda ise kendisine 80 dirhem yevmiye bağlandığı ifade edilmiştir. Kısa süren saltanat hayatı boyunca düzenlediği seferlerin ve elde ettiği zaferlerin tarihini yazdırmaya özen gösteren Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim, Mısır seferine giderken Kadızâde'yi beraberinde götürmüştür. Kaynaklarda yer alan ifadelerle göre Yavuz Sultan Selim, Kadızâde'ye ihtiramda bulunmuş ve Arap ülkelerini fethettiği 1517/1518 yıllarında Şam, Halep ve Mısır'ın önemli işlerini ona verdiği dile getirilmektedir. Kadızâde ise eserinde Safed, Gazze, Remle ve Kudüs'ün işlerinde askerlerin ihtiyacı, hayvanların azığını hazırlama ve maliyenin önemli işlerini düzenleme görevinin kendisine verildiğini belirtmektedir. Ayrıca Şam ele geçirildiğinde şehri korumak, kaleyi almak, halkın huzurunu sağlamak için gönderilen vezir Yunus Paşa'nın beraberindeki topluluk içinde olduğunu da zikretmiştir. Fakat kaynaklarda verilen bilgilere göre bu kadar ihtirama rağmen Şah İsmail ile Çaldıran Savaşı'na katılması hasebiyle intikam düşüncesinde olmuş, dönemin Mısır valisi Ahmet Paşa'yla dost olduktan sonra onu İran şahı ile görüşmeye, Şii mezhebini ortaya çıkarıp Şiiliği bildirmeye zorlamıştır. Sonunda Mısır'da bağımsızlığını ilan edip başarısız olan Ahmet Paşa ile iş birliği içinde olduğu için onunla birlikte yakalanmış ve 10 Ocak 1524 Perşembe gününde Kahire'de öldürülmüştür. İbrahim Peçevi, Taşköprüzâde ve Nişancı Mehmed Paşa gibi bazı Osmanlı yazarları Kadızâde'den övgü ile bahsetmiş, onun siyasi sebeplerden dolayı öldürüldüğünü kaydetmişlerdir.³

Kadızâde'nin çalışmamıza konu olan eseri dışında tespit edebildiğimiz bir eseri daha vardır. İbn Hallikan'ın *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'ü Ebnâ'i'z-Zamân Mimmâ Sebete Bi'n-Nakl Evi's-Semâ' Ev Esbetehü'l-'Ayân* adındaki yaklaşık 800'den fazla kişinin hal tercümesini anlattığı 8 ciltten oluşan eserini Yavuz Sultan Selim'in isteği ile iki cilt halinde Farsçaya tercüme etmiştir. Bu eserin bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, bir nüshası da Danişgâh-ı İmam-ı Sadık Kütüphanesinde bulunmaktadır.⁴

Doktora çalışmamızın konusu oluşturan *Gazavât-ı Sultan Selim Han* adlı eserini Yavuz Sultan Selim'in komutanlarından Emir Sadreddin Muhammed'in teşviki ile kaleme alan Kadızâde, eserinde Mısır seferinde (1516–1518) meydana gelen olayları ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Başlık vermediği giriş bölümünde bu sefere katılımını ve eserin yazılış sebebinin dile getirmiştir. Buna göre yüce padişah Edirne'den İstanbul'a geldiğinde kendisiyle beraber sefere katılmak istediğini cihan sultanına iletmış fakat olumlu bir cevap alamamıştır. Aradan yaklaşık iki gün geçtikten sonra padişahın kendisini istediği müjdesi gelmiş ve hemen huzura varmıştır. Seferin başlangıcından sonuna kadar önemsiz görevlerde bulunmuş,

¹ Veyis Değirmençay, *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum, 2013, s. 395-396.

² Feridun Emecen, "Selim I", *DİA*, C. 36, İstanbul, 2009, s. 409.

³ Kadızâde'nin hayatına dair bilgiler hazırlamış olduğumuz tezin "Kadızâde'nin Hayatı" adlı bölümünden özetlenmiştir. Bkz. Yördem, *Kadızâde*, s. 10-17.

⁴ Yördem, *Kadızâde*, s. 15-16.

arta kalan zamanlarında seçkin kişiler hakkında bir eser yazmak istemiş ve yukarıda zikrettiğimiz komutanın teşviki ile bu eseri kaleme almıştır.

Eserde sırasıyla şu konular anlatılmaktadır:

10 Nisan 1516 yılında yüce padişahın Acem valisinin itaat etmesi, onun zulmünü ortadan kaldırmak için Edirne'den hareket ederek yol esnasında Arap diyarına yönelmesi ve Halep'e girişte zahmet içerisinde saltanat dizilerinin tahlili; Padişah maiyetinin Edirne'den Kostantiniye'ye yönelmesi; Memlük Sultanı Gavri'ye, Mısır'a elçi gönderilmesi; Vezir Sinan Paşa'nın Azerbaycan, Irak ve Herat'tan oluşan İran topraklarının fethedilmesi sebebiyle Kostantiniye'den Fırat kenarına gönderilmesi; Elbistan ve Maraş'ın fethi; Padişahın Kostantiniye'de eski devletler zamanında yapılan körfezden geçişi; Haremeyn-i Şerife'nin güvenilir kişilerinin orduya ulaşması; Bursa'nın ileri gelenleri, müderrisler, âlimler ve büyük kadıların Yenişehir'de cihan padişahının huzuruna varmaları; Devlet sancaklarının Kütahya'ya yönelişi; Sancakların Hazret-i Şeyh Sadreddin Muhammed Konevi ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin türbesinin bulunduğu Konya şehrine ulaşması ve padişahın bu iki manevi sultanın ruhaniyetinden feyiz ve yardım istemesi, bu menzilde Diyarbakır'ın fetih haberinin ulaşması; Diyarbakır'ın fetih haberi ve Karahan'ın öldürülmesi; Padişah maiyetinin Kırkpınar'dan Kayseriye'ye doğru yola çıkışı; Halep tarafından Sultan Gavri'nin elçisinin ulaşması; İktidar sahibi askerler ve ileri gelen emirlerin Diyarbakır'dan gelerek Fırat nehri kenarındaki sancaklara katılmaları; Zafer işaretli sancakların Antep tarafına yönelişi; Devlet sancaklarının 24 Ağustos 1516 Pazar günü Sultan Gavri ile savaşmak amacıyla Mercidâbık'a yönelmesi; Zafer işaretli, fetih maksatlı sancakların 15 Eylül 1516 tarihinde Şam diyarına yönelişi; Vezir Yunus Paşa, Hayır Bey ve Anadolu Defterdarı Mehmet Çelebi'nin Dımaşk şehrini ele geçirme, kaleyi muhafızlardan kurtarma, korunmuş malın alınıp korunması sebebiyle şehrin içine gönderilmesi; Dımaşk ve bazı özellikleri; Padişahın Mısır'daki Kahire kenti için fetih tedbiri ve birkaç gün ikamet sebebiyle doğudaki Mastaba sarayından şehrin içine tek başına intikali; Mısır'daki Kahire şehrine elçi gönderilmesi, Memlük Sultanı Tomanbay ve ordunun geri kalanının yüce dergâha itaate daveti; Sinan Paşa'nın öncü kuvvet olarak Gazze tarafına yönelişi; Padişahın Kahire'yi fethetme niyetiyle Şam diyarından hareket etmesi; Yüce maiyetin Remle köyüne gelişi, cihan padişahının Mescid-i Aksa'yı ziyaret etmesi; Sancakların Remle'den Gazze tarafına yönelişi; Padişah maiyetinin Mısır diyarının fethi için hareket etmesi; Üçüncü vezir Hüsam Paşa'nın öldürülme sebebi; Yüce maiyetin Ridâniye tarafına yönelmesi; Mal ve mülkün zapt edilmesi sebebiyle vezir Yunus Paşa ve Anadolu Defterdarının Mısır'a gönderilmesi; Padişah vekilinin 27 Ocak 1517 tarihinde Ridâniye meydanından Mısır'ın batısında Nil nehrinin kenarında bulunan Vastaniye Bulak adasına hareket etmesi ve aynı yerde 29 Ocak Çarşamba gecesi Tomanbay'ın gece baskını düzenlemesi; Ülkeler fetheden padişahın Tomanbay'la savaşmak için ata binmesi; Fetihnamelerin yazılıp civardaki memleketlere gönderilmesi; Gazali'nin yakarışının yüce dergâha ulaşması; Cihan padişahının 15 Şubat 1517 Pazar günü Bulak Vastaniye adasından Mısır kalesinin zirvesinde yapılmış köşk ve çardağa taşınması; Çerkezlerin geri kalanını, Tomanbay'ı yok etme ve intikam alma niyetiyle ülkeler fetheden padişahın 15 Mart 1517 tarihinde Mısır kalesinden Birketü'l-Habeş'e intikali; Yüce maiyetin Ümmü'd-dinar yurdundan Nil nehrinin kenarında Bulak'ın karşısında yer alan Enbâbe köyüne hareketi ve Sultan Tomanbay'ın darağacına çekilmesiyle ilgili fermanın imzalanması; Başlangıçtan sona kadar Çerkezler devletinin dönemi; Yüce dizginin İskenderiye sınırını seyretme sebebiyle hareket etmesi; Padişah vekilinin Kostantiniye'nin gemilerini zafer sahibi askerleriyle birlikte İskenderiye sınırında göz önüne getirip beyaz ve mermer taşı Rum'a göndermesi; Hereman Kubbesi ve onu izlemek için padişahın dizgini o tarafa çevirmesi; Mısır'daki Kahire saltanat vekilliğinin Hayır Bey'in sorumluluğuna bırakılması; Kahire'deki ileri gelenler ve büyüklerden bazısının sürgün yoluyla Kostantiniye'ye gönderilmesi; Padişahın İslam'ın esaslarını tamamlama, Beytullâhu'l-Haram'ı ziyaret etme ve İslam âlimlerinin dileği ve ricasına göre gecikmesi; Mübarek dizginin Mısır Kahire'den Şam tarafına geri dönüşü; Vezir Yunus Paşa'nın öldürülmesinin sebebi; Devlet dizgininin Salihîyye ve Gazze tarafına geri dönüşü için hareketi; Yüce maiyetin Şam Dımaşk'a ulaşması; 18 Ekim 1517 tarihinde padişahın kendi

hazinesinden Muhyiddin İbnü'l- Arabî'nin türbesini yaptırması; Yücelik ve devlet erbabının huylarının bazısıyla hava, arz ve ateşin kötü kokmasına çare aranması ve sözün Hafîmî Çelebî'nin ölümüne gelmesi; Vezir Pîrî Paşa'nın Şam'a ulaşması ve bu makam vasıtasıyla bazı kemâlât eserlerini ortaya çıkarması; Hazret-i Şah Çelebi Fenarizâde'ye Arap ve Acem sadrazamlığı sorumluluğunun verilmesi; Maiyetin Şam kışlağında Halep'e doğru taşınması; Ülkeler fetheden padişahın Kabun menziline Şam'daki Mastaba adlı yere hareketi ve bu esnada Acem valisi tarafından bir elçi gelmesi; Yüce maiyetin Şam'daki Mastaba'dan Hama'ya irtihali; Antakya çevresi ve Amik ili avının anlatılması, İbn-i Hanaş ve Harfuş'un yakalanmaları; Acem'i fethetme sebebiyle dizginlerin önce Mercidâbık, sonra Diyarbakır'a yönelmesi.

Yavuz Sultan Selim ile birlikte Mısır seferine katılmış bir müellifin kaleminden çıkması açısından önemli bir yere sahip olan *Gazavât-ı Sultan Selim Han* adlı eser, düz yazı ve şiir formunda kaleme alınmıştır. Aktardığı olayların çoğunu gözlemlerine dayanarak dile getiren Kadızâde, eserinin nesir kısmında zikrettiği olayları yer yer manzum birer anlatı haline dönüştürmüştür. Bu özelliği açısından adı geçen eseri, mensur kısım hariç yazarın kendi kaleminden çıkmış şiirlerle manzum bir Selimnâme olarak okumak da mümkün olabilir.

Kadızâde'nin eserinde yer alan şiirleri bir divançe oluşturabilecek düzeydedir. Bazen tek beyit bazen de yirmi ve üzeri beyte kadar çıkmakta olan bu şiirler, genellikle nesirde anlatılan olayların manzum bir özeti ya da nasihat edici veciz sözler olabilmektedir. Makalemizde çevirisini sunup inceleyeceğimiz şiirlerinin çoğunu kısa kısa mesnevi nazım şeklinde kaleme almış olan Kadızâde, bu şiirlerde padişaha övgüde bulunup ordusunun tam donanımlı olduğu, meydana gelen savaş ve savaş düzeni, sefer yapılırken varılan menzillerde çadırların kurulması, menzillerin fiziksel özellikleri ve orada bulunan önemli yapılara dair bilgiler vererek padişahın vezirlerinden de bahsetmektedir.

Kadızâde şiirlerinde olayları anlatırken o dönemde yaşamış tarihî şahsiyetler ile teşbih yoluyla önceki hükümdarlardan Cem, İskender, Dârâ, Dârâb ve peygamberlerden Hz. Muhammed (s.a.v.), Hz. Süleyman ve Hz. Yusuf'un isimlerini zikretmiş, Kur'ân ayetleri ve kıssalardan da faydalanarak anlatımını kuvvetlendirmiştir. Bununla birlikte varılan menzilleri, sefer ve savaş esnasında askerinin ya da savaş meydanının durumunu ve dağlar, vadiler, denizler, bahçeler, ırmaklar ve kurulan çadırları tasvir ederken hava, su, toprak, ateş gibi tabiat unsurları; gül, lale, yasemin, nergis, reyhan, zambak, gelincik gibi çiçekler; aslan, at, bülbül, ejderha, inek, kaplan, timsah gibi hayvanların isimlerini kullanıp onların özelliklerinden de faydalanmıştır. Ayrıca şiirlerinde kılıç, gürz, mızrak, süngü, top, tüfek, gülle, balta gibi silahlar; sancak, çadır, çan, kös, çingirak, dizgin, eyer ve terki gibi savaş araç ve gereçleri ile zırh ve kemer gibi savaş kıyafetlerinden bahsetmesi dönemin askeri teşkilat düzeni hakkında bilgiler vermesi açısından önemlidir. Bunun yanı sıra Üsküdar, Elbistan, Mercidâbık, Mısır, Şam, Hama, Kahire gibi varılan menzillerin adlarını tek tek kaydetmesi yazıldığı döneme dair coğrafik bilgi vermesi bakımından değerini bir kat daha artırmaktadır.

Kadızâde'nin Şiirleri, Muhtevası ve Çevirisi

Bu çalışmada ele aldığımız şiirler, eser içerisinde Kadızâde'nin "li-müellifihî" başlığı altında nazmettiği şiirlerdir. Bazı şiirlerde iktibaslar yapmış, bunlar dipnot verilerek gösterilmiştir.

Kadızâde, aşağıdaki şiirde Yavuz Sultan Selim'in 10 Nisan 1516 tarihinde Acem Şahı'nın itaatini sağlamak, onun zulmünü ve inkılâbını yok etmek için Edirne'den İran'a yönelişini anlatmaktadır. Buna göre padişah Acem'i fethetme niyetiyle yola çıkmış, düzenleyeceği sefer için gerekli tüm hazırlıkları yapmış, insanların huzuru için hareket ederek döneminde adaletin aşıkâr olup zulmün yok olduğunu belirtmiştir.

لمؤلفه:

[بحر متقارب: فعولن – فعولن – فعولن – فعولن]

به كئشورگشای بییمود راه
 كمر از دو جا بر میان بست سخت
 ز كرسی به مركب فرا برد پای
 در فتح بر روی خود باز كرد
 جهان را ز نورسم و راهی نهاد
 عدالت عیان ظلم مقفود شد
 به ارباب عزت به مردان راه
 شود رای این شاه عالم قبول
 جهان را کند سر بسر رام او⁵

عنان سوی ملک عجم تافت شاه
 به توفیق دولت به اقبال بخت
 بر افراخت رایت بر افروخت رای
 به آهنگ ایران نو ساز کرد
 برای نظام و صلاح عباد
 به عهدش زمان مظهر جود شد
 رجایم به الطاف و عون اله
 چنان است کز بارگاه رسول
 به گیتی بر آرد همه کام او

Padişah, dizgini Acem mülküne doğru çevirdi. Ülke fethetme niyetiyle yol aldı.

Bahtının açıklığı ve talihinin yardımıyla iki taraftan işe koyuldu.

Sancağı dikti, düşüncesi iyice alevlendi. Kürsüden kalkıp atına bindi.

İran'ı fethetme niyetiyle gerekli olan araçları hazırladı. Fetih kapısını kendine açtı.

İnsanların düzeni ve huzuru için dünyaya yeni bir âdet getirdi.

Onun zamanında dünya cömertlikle şereflendi. Adalet aşikâr, zulüm ise yok oldu.

Yüce zatlar ve yol erlerinin yüzü suyu hürmetine Hak Teâlâ'dan lütuf ve yardım talep ederiz.

Hız. Peygamber'in katında bu âlem padişahının düşüncesinin kabul edilmesini niyaz ederiz.

Dünyada daima onu muradına erdirmesini ve bütün dünyayı ona itaat ettirmesini dileriz.

Aşağıdaki şiirde ülkeler fetheden yüce padişahın 9 Nisan 1516 tarihinde Edirne'den İstanbul'a hareket ettiği; bahar vakti Fil Çayırı adındaki yere vardığı; yaklaşık iki hafta boyunca zafer sahibi yiğitlerin ve atların cennet bahçesini andıran bu arazide dinlendikleri anlatılmaktadır.

لمؤلفه:

[بحر متقارب: فعولن – فعولن – فعولن – فعولن]

کز ایشان جهان داشت بیم شکست
 دران صحن چون سبزه نو خاسته
 گهی گفت با گل گهی با سمن
 ز سوز دل و سینهء پر ز داغ
 فزون گشت افغان بلبل ز ذوق
 سبق برده بر مرغزار بهشت
 سمن چون خط دلبران مشکبوی
 چو گرد رخ نوخطان مشک تر
 هوا داده از آب حیوان نشان⁶

زمین شد پر از نره شیران مست
 همه همچو شاخ گل آراسته
 نوید وصالش صبا در چمن
 بر افراخت لاله علم را به باغ
 بزد چاک گل پیرهن را ز شوق
 به هر سو ریاحین عنبر سرشت
 گلش چون دلبران شده سرخ روی
 کشیده بر اطراف گل سبزه سر
 درین رشک فردوس و آب روان

Yeryüzü, sarhoş aslanlarla doldu. Onların bu hali sebebiyle cihanı yenilgi korkusu sardı.

Hepsi gül dalı gibi süslenmiş, o meydanda taze ot gibi bitmişti.

Seher yeli, o çayırda kavuşma müjdesini bazen güle bazen de yasemine anlatıyordu.

⁵ Eserin yazma nüshası için bkz.: Kadızâde, *Gazavât-ı Sultan Selim Han*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Selim Ağa Koleksiyonu, nr. 825, vr. 10^b-11^a. Yördem, *Kadızâde*, s. 97. Diğer şiirler için verilen dipnotlarda YN (yazma nüsha) kısaltması kullanılacaktır.

⁶ YN vr. 12^b-13^a / Yördem, *Kadızâde*, s. 99.

Lale, gönül yangını ve kederle dolu sinesiyle bahçeye sancağı açtı.

Gül, şevkten gömleğini parçaladı. Zevkten bülbülün feryadı arttı.

Her bir tarafta amber kokulu reyhanlar, cennet bahçelerine galip geldi.

Gülü, yiğitlerin yüzü gibi kırmızı; yasemini de güzellerin ayva tüyü gibi misk kokuluydu.

Ayva tüyleri yeni biten gencin yüzü çevresindeki taze misk gibi gülün etrafında yeşillik çıktı.

Cenneti kıskandıran ve yaşamın olduğu bu yerde hava, bengisudan bir işaret gösterdi.

Aşağıdaki şiirde “Sinan Paşa’nın Azerbaycan, Irak ve Herat’tan oluşan İnan topraklarının fethedilmesi sebebiyle Kostantiniye tahtından Fırat’ın kenarına gönderilmesi” adlı bölümde zikredilen paşanın yüce dergâh huzurundan öncü kuvvet olarak gönderilmesini rica etmesi ifade edilmektedir. Kadızâde, vezir Sinan Paşa’nın diliyle padişaha övgü dolu sözler sarf edip onun yüce bir padişah olduğunu; düşmanın onun devlet sancağı altında karardığını, doğudan batıya her yere sahip olup taht ve taca onun layık olduğunu; dünyanın düşmanına dar geldiğini; kendisine izin verirse yeryüzünü düşmanların kanıyla Mani’nin⁷ resim tahtası gibi yapacağını ve onlardan geriye birini bile bırakmayacağını dile getirmektedir.

لمؤلفه:

[بحر متقارب: فعولن – فعولن – فعولن – فعول]

که نام از تو جویند اهل نسب
عدوی تو شد زیر چتر سیاه
سزاوار قدر تو لولاک شد
ز توروز و شب غرق سیم وزر است
ز افلاک تا گاو ماهی تراست
کز ایران و توران گرفتگی خراج
ازان هول بر خود بلرزید مهر
شده بر عدویت جهان تنگ و تار
زند خیمهء فتح بر کوه قاف
بر اطراف لشکر بود کوه کوه
در آینه‌ای آسمان ارتسام
ز درگاه شاه جهان بی گزند
که دور از تو بادا بد روزگار
که مرهم نهم این دل ریش را
زمین تختهء طرح مانی کنم
نمانم یکی را ز بهر شمار⁸

تو آن شاه عالی دلی در حسب
بر افراختی چتر اقبال و جاه
سراپردهء ملکوت افلاک شد
که ترش کشکول لکن لکن است
ز مشرق به مغرب کماهی تراست
ترا شد سزاوار این تخت و تاج
شد از تیغ تو صدمه‌ای بر سپهر
ز قهر تو ای شاه عالم شکار
بیسال سپاهت به روز مصلف
به روز نبرد تو ای جم شکوه
کند خون اعدای تو صبح و شام
کنون التماس من مستمند
همین است ای شاه گیتی شکار
که رخصت دهی بندهء خویش را
ز خون عدو گلشنانی کنم
بر آرم دمار عدو زان دیار

Sen, asalette öyle yüce gönüllü bir hükümdarsın ki nesepl ilmiyle uğraşanlar namu senden ararlar.

İkbal ve makam şemsiyesini yücelttin ki senin düşmanın, o gölgeğinin altında karardı.

Mülkünün otağı feleklere kadar çıktı. “Sen olmasaydın”⁹ senin itibarına layık oldu.

⁷ Mânî dininin kurucusu Çinli nakkaş ve ressamdır. *Nigâristan, Erteng* ya da *Erjeng* adlı resim mecmuası ile ünlüdür. Bkz. İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiirleri Sözlüğü*, 21. bs., Kapı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 297.

⁸ YN vr. 16^a-16^b / Yördem, *Kadızâde*, s. 103.

⁹ “لولاک لما خَلَفْتُ الافلاک” “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” kudsi hadise telmih vardır. Bakır Sadri Niya, *Ferheng-i Me’surât-ı Mutûn-i İrfânî (Müştemil ber ehâdis, akvâl u emsâl-i mutun-i irfânî Farsî, Surûş, Tahran, 1380 hş., s. 440.*

Öyle cömertsin ki senin cömertliğın İskender'in yapmış olduğu ihşanı kıskandırır.
İhşan olarak verdiğin gece ve gündüz devam etmektedir.

Doğudan batıya olduğu gibi her yer senindir. Gökyüzünden yeryüzüne kadar var olan
her şey senindir.

Bu taht ve taç sana layık oldu. İran ve Turan'dan haraç aldın.

Senin kılıcından gökyüzü sarsıldı. O korku yüzünden güneşi bir titremedir aldı.

Ey dünyayı ele geçiren padişah! Senin intikamın sayesinde dünya, düşmanına dar ve
karanlık bir yer olmuştur.

Savaş günü senin ordunun askeri kanadı, Kaf dağının üzerine fetih çadırını kurar.

Ey Cem görkemli padişah, senin savaş gününde ordunun etrafında sıradağlar gibi
görünür.

Sabah akşam düşmanlarının kanını gökyüzü aynasında resmeder.

Şimdi esenlik içindeki cihan padişahının dergâhından ben ihtiyaç sahibinin ricası
şudur:

Ey dünyayı ele geçiren padişah! Feleğin kötülüğu senden uzak olsun.

Kuluna izin verirsen bu yaralı gönlüme merhem sürerim.

Düşmanın kanından güller saçar, yeryüzünü Mani'nin resim tahtası gibi yaparım.

Bu diyarda düşmanın canına okur, saymak için birini bile geride bırakmam.

Kadızáde, aşığdaki şüirinde yüce padişahın 5 Haziran 1516 Perşembe günü Fil Çayırı
adlı mübarek yerden geçerek Üsküdar iskelesine vardığını; bu menzilde bir saatte bir şehir
kurdukları; havasının canı besleyen tatlı su, fezasının ise ruhu ferahlattığı ve etrafının
lalelerle süslendiđini anlatmaktadır.

لمؤلفه

[بحر هزج : مفاعيلن - مفاعيلن - فعولن]

غبارش كحل چشم دولت آمد
نمودار حباب و روی دریا
به پای دلبران افتاده از سر
ز سیم خام و از خرگاه وردی
كه دل زو یافت بهره دیده بهری
فضا مانند خاكش روح گستر
مرصع گشته اطراف و كنارش¹⁰

چو اسكودر مقر شوكت آمد
شد از رفع خيام وان كوه و صحرا
طنابش همچو گیسوی معتبر
دران صحرا به صحن لاجوردی
به يك ساعت بنا كردند شهری
هوا چون آب عذیبش روح پرور
به جوهر های لاله كشتزارش

Üsküdar, saltanatın karargâhı olunca tozu devletin gözüne sürme gibi geldi.

O tepe ve ova, çadırların kurulmasıyla deniz ve üzerindeki köpükler gibi göründü.

O çadırların ipleri, güzellerin başından ayağa düşmüş amber kokulu zülfe
benzemektedir.

O kırdâ, lâcivert rengindeki avluda saf gümüş ve gülden otağdan

Bir saatte gönül ve gözün nasiplendiđi bir şehir bina ettiler.

Hava, onun tatlı suyu gibi cana can katar; feza, onun toprağı gibi ruhu genişletir.

Onun çevresi ise tarlasındaki lale mücevherleriyle bezenmiştir.

¹⁰ YN vr. 24^a-24^b / Yörдем, Kadızâde, s. 113.

Aşağıdaki şiirde ise padişah maiyetinin Sadreddin Muhammed Konevî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî'nin kabrinin bulunduğu Konya şehrine ulaşması; yüce padişah Konya'ya vardktan sonra o menzilde çadır kurulduğu; bu kurulan çadırın güneş gibi her tarafı kaplayıp her yeri aydınlattığı; o menzilin benzersiz bir yer olduğu; içinin lale ve yaseminlerle, dışının ise gümüş bedenli güzellerle dolu olduğu; burada iki din sultanının bulunduğu ve cihan padişahının yapacağı sefer için bu iki manevi sultanın ruhaniyetinden feyiz ve yardım istemesi anlatılmaktadır.

لمؤلفه:

[بحر متقارب: فعولن - فعولن - فعولن - فعول]

مقبر شهنشاه گردون سریر
که آن سطح زنگار کافور گشت
بر اطراف عالم کشیده طناب
زمینی مسطح نه بالا نه پست
خروشان چو بلبل هزاران هزار
نو آیین بهشتی و شهری درو
درون پر ز خوبان سیمین بدن
کز ایشان شده راه دین مستقیم
ملک خوانده اسم ورا صدر دین
که روی دل اهل دل سوی اوست
که گیسوی حور است جاروب او
که از پرتوش روشنست ارض روم
بران خاک در کرده ما و ملک
که هستند اوتاد و قطب زمن
به فرق اعادی به وقت ظفر¹¹
سرانجام گوهر به کار آورد¹²
زمان تابع تیغ و احکام او

شدد آن منزل تازمه دلپذیر
زدند آنچنان خیمه بر کوه و دشت
سراپرده شاه چون آفتاب
مقامی که مثلش نبود و نه هست
شده صبحدم اندران مرغزار
مسطح زمینی و شهری درو
برونش پر از لاله و یاسمن
دو قطب اند بر هر دو قطرش مقیم
یکی شیخ پاکیزه پاک دین
حریم حرم قبله کوی اوست
سر زد از درش روضه را آب رو
دوم قطب الاقطاب آن مرز و بوم
به خاک درش رشک پرده فلک
الهی به اکرام این هر دو تن
تو شمشیر این شاه والا گهر
چنان کن گل فتح بار آورد
بگردان جهان سر به سر رام او

O güzel, yeni menzil felek tahtlı yüce padişahın karargâhı oldu.

Dağ ve vadi üzerine öyle bir çadır kurdular ki o pas renkli yüzey kâfur¹³ gibi oldu.

Padişahın otağı âlemin etrafına güneş gibi iplerini germiş, bütün cihanı kaplamıştır.

Orası, benzeri olmayan ve olmayacak olan bir makamdır. Ne yüksek ne de alçak, düz bir zemindir.

Sabahleyin o çimenlikte binlerce bülbül gibi coşmuştur.

Orada düzgün bir yer ve bir şehir, yeni kurulmuş bir cennet ve bir nehir vardır.

Dışı, lale ve yaseminle; içi ise gümüş tenli güzellerle doludur.

Her iki tarafında iki tarikat önderi bulunmaktadır. Din yolu onların sayesinde müstakim olmuştur.

Biri, dürüst ve temiz yüzlü bir şeyhtir. Padişah ona dinin başköşesi adını vermiştir.

Onun sokağının kiblesi Mukaddes Harem gibidir. Çünkü ehl-i dilin (Hz. Mevlânâ) gönlü ona doğrudur.

Kapısından cennetin suyu akar. Hurilerin saçları da onun türbesinin süpürgesidir.

¹¹ Bu mısra Firdevsî'nin Hicivnâme adlı eserinden iktibas edilmiştir. Bkz. <https://ganjoor.net/ferdousi/hajvname/> Erişim Tarihi: 17.05.2019.

¹² YN vr. 33^b-34^a/ Yördem, *Kadıza'de*, s. 123.

¹³ Hindistan ve Çin'de yetişen kâfur ağacının zamkından elde edilen beyaz, yarı şeffaf, kolaylıkla parçalanır güzel kokulu bir maddedir. Bkz. <http://www.lugatim.com/s/KAFUR> Erişim Tarihi: 01.06.2019.

İkincisi ise o coğrafyanın kutbu'l-aktâbı olan Hz. Mevlânâ'dır. Rum toprakları onun nuruyla aydınlanmıştır.

Feleğin perdesi, onun kapısının tozunu kiskanır. Her ne varsa o toza yüz sürmüştür.

Allah'ım! Zamanın önderi ve pîri olan bu iki kişinin ihsanıyla

Sen bu değerli padişahın kılıcını, zafer vaktinde düşmanların başı üzerine

Öyle indir ki fetih gülü meyve versin ve sonunda mücevher işe yaramış olsun.

Bütün dünyayı ona itaat ettir, zamanı onun kılıcına ve emirlerine tâbi eyle.

Aşağıdaki şiir ise “Ülkeler fetheden cihan padişahının Kırkpınar menziline Kayseriye’ye doğru yola çıkması” adlı bölümde geçmektedir. Padişah maiyeti Kayseriye’ye varduktan sonra askerin dinlenmesi ve hayvanların yemlerinin hazırlanması için iki gün burada kalmış, üçüncü gün ise Sarmısaklı adlı menzile hareket etmiştir. 6 menzil yol aldıktan sonra Elbistan’a varmışlardır.¹⁴ Kadızâde, bu şiirde öncü kuvvet olarak gönderilmiş Sinan Paşa’nın Elbistan’da padişah maiyetiyle karşılaşmasını; her iki taraftaki askerin birbirini görmekten dolayı çok mutlu olduğunu; büyük emirler ve itibar sahibi komutanların yerlerinde durup hal diliyle savaş ve mücadele isteği gösterdiklerini; ejderha armalı sancakları açtıkları; hepsinin düşmanı yakalayan aslan gibi rüzgârın bile hızına yetişemediği atlara binerek düşmanı öldürme niyetiyle kılıçları ellerine aldıkları ve savaş âdetiyle donatılmış olduklarını anlatmaktadır.

لمؤلفه:

[بحر متقارب: فعولن – فعولن – فعولن – فعول]

بر افراشته ازدهای لـوا	امیران صف در بروز و غا
پلنگ زمان شیر دشمن ربای	همه با جوانان جنگ آزما
ز قهر اعدای دل و سینه ریش	ستاده به پای علمهای خویش
نیارد عنان بر عنانش نهاد	به زیر سرین اسبهای که باد
به قصد عدو چشم و دل پر ز خون	گرفته به کف تیغ سیماب گون
همه غرق آهن چو ماهی در آب ¹⁵	مسألح به آیین جنگ و شتاب

Saftaki komutanlar savaş ortaya çıktığında ejderha armalı sancağı yükseltmiş.

Hepsi düşmanı ele geçiren aslan, zamanın kaplanı ve savaşçı gençlerle birlikte

*Gönlü ve bağı yaralı düşmanları öldürmek için kendi sancaklarının dibinde durmuş.
Rüzgârın bile dizgini üzerine dizgin koymaya cesaret edemediği atların sağrısının altında*

Düşmanı öldürme niyetiyle gözleri ve gönülleri kanla dolu bir halde gümüş renkli kılıçları ellerine almış.

Hepsi savaş âdeti ile silahlanmış, denizde suya kanmış balık gibi aceleyle zırh kuşanmışlar.

Aşağıdaki şiir padişah ile Elbistan’da bir araya gelen Sinan paşa öncülüğündeki kuvvet arasında geçmektedir. Kadızâde, kaside nazım şekli ile kaleme aldığı bu şiirde padişahı överek devletin dünyaya yeni bir adalet düzeni getirdiğini ifade etmektedir. Şiirde padişahın savaş için gerekli teçhizatın durumunu kontrol ederek orada bulunan emirleri ve komutanları merhamet ve ihsan diliyle teskin edip gönüllerini rahatlattıktan sonra emirler, zafer sahibi askerler ve bütün ordunun yüce padişaha dünya döndükçe devrin hükümdarı olması; kılıcıyla düşmanları yok etmesi; saltanatının her türlü belalardan korunup Allah’ın ona yardımcı olmasına dair dua ettikleri anlatılmaktadır.

¹⁴ Yörдем, *Kadızâde*, s. 131.

¹⁵ YN vr. 41^a-41^b / Yörдем, *Kadızâde*, s. 132.

لمؤلفه:

[بحر رمل: فاعلاتن – فعلاتن – فعلن]

تا زمانست خداوندِ زمان سلطان باد
چرخ و ایام به فتح تو و کسر اعدا
لشکر فتح تو کوشام بگیرد تا جاست
اسم عالیت که فهرست طلسم غیب است
بولتت کن به جهان رسم عدالت نو کرد
گر عدو طایع تیغت نبود از سر جهل
رایت سلطنتت باد مصون از آفات

دولتِ خصم ز تیغ کف تو ویران باد
راست رو همچو قضا بر نمط فرمان باد
قاهر قاهره و حکم ده عربان باد
بر همه حکم جهان فاتحه و عنوان باد
از ازل تا به ابد قایمه دوران باد
سر لو طعمه تیغ و کفتش خفتن باد
ناصر سلطنت عافیت سبحان باد¹⁶

Dünya döndükçe çağın hükümdarı sultanımız olsun. Düşmanın devleti senin elindeki kılıçla yok olsun.

Felek ve zaman, senin fethin ve düşmanların bozguna uğramasıyla kazaya uygun olarak senin fermanın altına girsin.

Senin fetih ordun yerinde kaldığı müddetçe Şam'ı fetheden, Kahire'yi kahreden ve Araplara hükmeden olsun.

Senin yüce adın gayb âleminin tılsım fihristidir. Bütün dünyanın hükmü üzerinde başlangıç ve unvan olsun.

Senin devletin cihana yeni adalet düzeni getirdi. Ezelden ebediyete kadar feleğin pâyesi olsun.

Eğer düşman cehalet yüzünden senin kılıcına itaat etmezse; onun başı kılıcına av, kefeni ise zırh olsun.

Senin saltanatının sancağı belalardan korunsun. Allah'ın sevgisi saltanatının yardımcısı olsun.

Aşağıdaki şiirde padişahın beraberindeki askerler ve emirlerle birlikte bahar vakti Elbistan'a girdiği; feleklerin Elbistan'ı kıskandığı, bu menzilin içinde binlerce bülbül barındıran lale, yasemin, zambak ve nergisten oluşan bahar süsleriyle dolu bir bağ olduğu; çayırda diken ve çerçöp ne varsa hepsini kökünden kazdığı ve Mısır gülünün padişahın gelişi için yolun başında beklediği anlatılmaktadır.

لمؤلفه:

[بحر خفیف: فاعلاتن – مفاعلن – فعلن]

از قدوم شریف شاه زمان
بوستانی پر از نگار بهار
لاله جا کرده بر لب جویش
سوسن از شوق او کمر بسته
در هوایش شقایق النعمان
غنچه هر زر که داشت تو بر تو
گل زر سرخ در طبق کرده
سبزه فرش زمرّد افکنده
گلِ مصری ز شوق مقدم شاه

رشک افلاک گشتت البستان
و اندران بلبلان هزار هزار
یاسمین سر نهاده بر رویش
نرگس از جای خویش برجسته
داغ بر دل نهاده سرگردان
کرد ایثار مهر طلعت او
در کف پای شه ورق کرده
خس و خار از میانه برکنده
منتظر ایستاده بر سر راه¹⁷

Zamanın padişahının değerli gelişiyle felekler Elbistan'ı kıskandı.

Orada içinde binlerce bülbül barındıran bahar süsleriyle dolu bir bahçe var.

Lale, ırmağının kenarında yer edinmiş; yasemin, onun üzerinde başını öne eğmiş.

¹⁶ YN vr. 42^a / Yördem, Kadızâde, s. 133.

¹⁷ YN vr. 42^b / Yördem, Kadızâde, s. 133.

Zambak, onun şevkinden kemer kuşanmış; nergis ise yerinden fırlamış.

Dağ lalesi, onun arzusuyla perişan bir halde yüreğini dağlamış.

Gonca, katları arasındaki her bir altını ona yüz görümlüğü olarak bağışladı.

Altınla bezeli kırmızı güllü tabağa koyup padişahın ayağına serpmiş.

Çimenliğe zümrüt halısı atmış; kuru otu, dikenini ortadan kaldırmış.

Mısır güllü padişahın gelişine duyduğu sevinçten dolayı yolun başında beklemiş.

Aşağıdaki şiir “Zafer işaretli sancakların Antep tarafına yönelişi” adlı bölümde geçmektedir. Padişah maiyeti Antep’e vardktan sonra Hurşid Çayırı adlı yere ulaşmadan önce Ali Bey Şehsüvar beraberinde muhaliflerden iki kişi ile huzura gelir. O iki kişi Memlük sultanı Gavri’nin Mercidâbık’a girdiğini ve savaş için beklediğini ifade eder. Bunun üzerine cihan padişahı onun muradını yerine getirmenin uygun olduğunu dile getirir.¹⁸ Aşağıdaki beyitlerde bu durumun hakikati ifade edilmektedir. Buna göre Sultan Gavri’nin Arapların mirasçısı olduğu; etrafındaki topluluğa ve kendi nefesine uyararak düşmanlara galip gelmek için Mercidâbık’a doğru geldiği fakat ölüm tuzağıyla rahata ereceğini bilmediği; dünya mülkünden elini eteğini çekerek ahirete göçüp gittiği; devlet sancağının yerle bir olduğu; Mısır, Şam, Yesrib ve Tur memleketlerinin padişahın fethi sayesinde mutlu oldukları anlatılmaktadır.

لمؤلفه:

[بحر هزج: مفاعيلن – مفاعيلن – فعولن]

سر افرازان میدان حقیقت
 نجوم آسمان بختیاری
 دبیران امور کشور حزم
 سرود این خبر آمد عیانم
 به اضلال غرور نفس و احزاب
 که گردد بر عدوی خویش فایق
 به دام مرگ خواهد کرد آرام
 که دشمن گر چو داراب است و دارا
 سزاوار سریر شاهی از مهد
 به صد حسرت برون شد سوی عقب
 لئوای دولت او سرنگون شد
 شدند از یمن قحط شد و مسرور¹⁹

مبادا مخفی از اهل طریقت
 سپهداران ملک شهر یاری
 هزیران دلیر عرصه رزم
 ز منهی فلک در گوش جانم
 که غوری وارث اقبال اعراب
 بدان آمد به سوی مرج دابق
 ندانست او که اندر مرج ناکام
 ز من باد این بشارت مر شمارا
 ز آب تیغیت ای اسکندر عهد
 بشست او دست حکم از ملک دنیا
 سرش چون دل به یکدم غرق خون شد
 دیر مصر و شلم و یثرب و طور

Tarikat ehli ve hakikat meydanının liderlerinden

Hükümdarlık mülkünün başkomutanları ve bahtiyarlık göğünün yıldızlarından

Savaş meydanının cesur yiğitleri ve akıl ülkesinin işlerini yürüten kâtiplerden gizli kalmasın!

Feleğin casusları tarafından can kulağıma âşikâren şu haberin terennümü ulaştı:

Arap hükümdarlarının varisi olan Gavri, nefsinin ve sahip olduğu topluluğun verdiği gurura yenilip

Kendi düşmanına galip gelmek için Mercidâbık’a doğru geldi.

Zavallı, ızdırap içinde ölüm tuzağıyla istirahate çekileceğini bilemedi.

Düşman Dârâb ve Dârâ gibi olsa da işte bu müjde benden sizedir.

¹⁸ Yördem, *Kadıızâde*, s. 150-151.

¹⁹ YN vr. 59^b-60^a / Yördem, *Kadıızâde*, s. 151-152.

Ey zamanın İskender'i! Kılıcının keskinliğiyle padişahlık tahtı beşikten itibaren sana layıktır.

O, dünya mülkünde hüküm vermekten vazgeçti. Yüzlerce hasretle ahirete göçtü.

Baş, kalp gibi birden bire kanlar içinde kaldı. Devletin sancağı yerle bir oldu.

Mısır, Şam, Yesrib ve Tur memleketleri, senin fethinin bereketiyle mutlu ve mesut oldular.

Aşağıdaki şiir “Devlet sancaklarının 24 Ağustos 1516 Pazar günü Sultan Gavrî ile savaşmak amacıyla Mercidâbık’a yönelmesi” adlı bölümde geçmektedir. Bu şiirde Memlük Sultanı Gavrî'nin ordusunu savaş aleti ve silahla donattığı; hepsi öfkeli, yırtıcı aslan gibi düşmanlardan intikam alan Çerkez asıllı süvarilerden oluşan savaşçıları savaş meydanına ulaştırdığı; büyük küçük kim varsa savaşmayı talep ettiği; ellerinde mızrak sağa sola doğru hareket ederek herkesin kendi canından vazgeçtiği; sağ kanadı düzenledikten sonra sol kanadı düzeltmek için harekete geçip bu görev için Hayır Bey'i seçtiği; savaşçı gençlerin bir an olsun sakin durmayıp düşmanları öldürmek için felekler gibi hareket halinde ve sabırsız oldukları anlatılmaktadır.

نظم لمؤلفه:

[بحر متقارب: فعولن – فعولن – فعولن – فعول]

بیاراست لشکر به ساز و سلب
چراکس نژادان چابک سوار
به شمشیر ز اعدای خود کینه جو
ز انگشت پاتا به تاراک سر
چو شمشیر یک راه و یکرو شده
به دشمن چو خون در بدن تاخته
چپ و راست خیزان چو مار سترگ
مبارز طلب جمله خرد و بزرگ
سر خویش را سفجه انگاشته
بر آراست چون شیوه دلبری
که بد توسن چرخ و گیتی اش رام
که پیش از اجل کس نخواهست مرد
نهنگ اعدای به دام آوری
کنی صرف این صبح در راه شام
به خونت عدو دست بازی کند
نبینی دگر روی تاج و نگین
عنان سوی اصلاح چپ کرد راست
به رزم خداوند بنمود راه
نیاسوده ز افغان دمی چون درای
به قتل هزبران زهره جبین
بر اسبان چو دیوی به دیوی سوار²⁰

وزان سو دگر پادشاه عرب
به میدان رسانید مردان کار
همه تند رای و همه تند خو
مغرّق به پولاد مُغرّق به زر
چو شیر زیان جمله یک سو شده
همه تیغ مصری به کف آخته
سنان در کف نیزه باران ترک
رجز خوان چو اعراب غلمان ترک
دل از جان و دست از جهان داشته
یمین و یسار خود از لشکری
یمین را بسی با سپهدار شام
سپرد و بدو این سخن را سپرد
چنان زی که ناموس و نام آوری
چنان کن که مقدر خود را تمام
و گرنه زمان ترک تازی کند
ز زین آنچنان زند بر زمین
نخست ز سو مینه چونک خولست
به تأمین خیری بگ خیر خواه
جوانان جنگی جنگ آزمای
گره کرده ابرو گشاده یمین
چو افلاک گردان چو دل بیقرار

Diğer taraftan Arap padişahı silah ve savaş aletleriyle orduyu donattı.

Çerkez asıllı usta binicileri, savaşın yiğitlerini meydana ulaştırdı.

Hepsi kılıçla düşmanlarından intikam alan, korkusuz ve öfkeliydi.

Tepeden turnağa kadar altına ve çeliğe batırılmışlardı.

Hepsi öfkeli aslan gibi bir tarafa gitmiş, kılıç gibi aynı ve tek sıra olmuş.

Hepsi Mısır kılıcını kınından çekmiş, vücuttaki kan gibi düşmana saldırmış.

Süngü, Türk mızrak yağdıranların elinde büyük bir yılan gibi sağa sola savruyordu.

²⁰ YN vr. 67^b-68^b / Yörдем, Kadızâde, s. 160-161.

Türk köleler, Araplar gibi recez²¹ okuyarak büyük küçük herkesi karşılarında savaşçı olarak talep ediyorlardı.

Canlarından ve dünyadan el çekmiş; sanki kendi başlarını ham kabak zannetmişlerdi.

Güzellerin tarzına göre sağ ve sol kanadını asker açısından düzenledi.

Sağ kanadının çoğunu feleğin serkeş atı ve onun âlemine itaatkâr Şam başkomutanına teslim edip ona “Kimse ecelinden önce ölmeyecektir” dedi.

Öyle yaşa ki şeref ve şöhret sahibi olup düşmanların pehlivanını tuzağa düşüresin.

Öyle davran ki kendi gücünün tamamını, bu sabah olanı akşam yolunda harcayasın.

Aksi takdirde zaman sana baskın yapar; düşman da senin kanınla oynaşır.

Seni eyer üzerinden öyle bir şekilde yere atar ki artık yüzüğün ve tacın yüzünü göremezsin.

İlk önce sağ kanat ile ilgilendiği için sol tarafı düzeltmek amacıyla dizgini doğrulttu.

Hayırsever Hayır Bey’in güvencesiyle padişahla savaşmaya yol gösterdi.

Savaşçı gençler, çan gibi bir an bile feryat figan etmekten vazgeçmemişlerdi.

Zühre alınlı yiğitleri öldürmek için öfkelenmiş, yeminlerini bozmuşlardı.

Felekler gibi hareketli, gönül gibi sabırsızlardı. Dev gibi atların üzerine, iri atlara binmişlerdi.

Aşağıdaki şiir de aynı bölümde geçmekte olup meydana gelen Mercidâbık muharebesinin ahvali ve zafer sahibi askerlerin düşmanların birçoğunu öldürdüğü anlatılmaktadır. Buna göre sağ kanat öyle düzenlendi ki onun yüzünden güneş ışıklarının azaldığı; kılıçlarıyla herkese ölüm saçtıkları, yeryüzünün fitne ile dolup her yerin ve her şeyin viran olduğu; dünyanın ordunun tozuyla düşmanın bahtı gibi karardığı; top ve tüfek seslerinden dolayı o savaş meydanının mahşer yeri gibi olduğu; kimsede can korkusunun kalmadığı; düşmanlardan iniltiden başka bir şey duyulmadığı ve topraktan yaratılmış olan bedenleri yine toprağa teslim ettikleri ifade edilmektedir.

لمؤلفه:

[بحر متقارب: فعولن – فعولن – فعولن – فعول]

که خورشید ازان در کم و کسوت شد
به بلغار سقسین رسانید بو
کف مرگ افشاند بر خاص و عام
زمین و زمان جمله برباد شد
که شیطان ازان فتنه حاشا گرفت
جهان گشت چون بخت دشمن سیاه
بر افروختند آتش کارزار
به فرعونیان روز طوفان عاد
به خون یلان گردن افراختند
بر اعدا دعای فنا خواندند
ز صوت جلاجل ز فریاد زنگ
ز گستاخی دشمن کینه جو
همه عرصه جنگ چون رستخیز
نه فکر پسین و نه اندوه پیش
نه فکر وجود و نه درد عدم
بود دولت دهر و فرجام کام

صف میمنه آن چنان راست شد
سهیل یمنیش چو بنمود رو
چو تیغش بر آورد سر از نیام
جهان سر به سر فتنه آباد شد
چنان آتش فتنه بالا گرفت
ز نود مدافع ز گورد سپاه
سکندر نشینان قیصر قرار
نمودند شیران رومی نژاد
سنان چون بتان کار خود ساختند
بنادق چو برق بلاراندند
ز آواز طوپ و صدای تفنگ
ز قهر زمانه ز مکر عدو
شده بر دلیران دشمن ستیز
نه کس را غم جان و پروای خویش
نه از قتل کس را هراس و الم
کسی را که مرگش به ناموس و نام

²¹ Recez: Aruzda bir bahir adı olmasının yanı sıra Arapların belli başlı konular için ayırdıkları şiir türlerinden birinin adıdır. Savaş meydanında yapılan atışma, meydan okumalar vb. bu türle ifade edilmiştir. Bkz. Tefvik Rüşti Topuzoğlu, “Recez”, *DİA*, C. 34, İstanbul, 2007, s. 509.

مسأوی ز دشمن چه پروا چه باک
که تا کار خود از عدو ساختند
که نشنود از ایشان کسی جز این
تن از تیغ نیلوفری چاک شد
سوی عالم پاک شد جان پاک²²

کسی را که باشد برش جان و خاک
بدین گونه کوشش بسی تاختند
زدند آنچنانشان ز زین بر زمین
چو سر دگمهء جیب فتراک شد
سپردند ابدان خاکی به خاک

Sağ kanadı öyle bir şekilde sağlamaştırdı ki bu saf dolayısıyla güneşin ışıkları azaldı. Süheyl-i Yemenî²³ yıldızı kendini gösterince Bulgar ve Saksin'e²⁴ o güzel kokuyu ulaştırdı.

Kılıcını kınından çıkardıktan sonra herkesin üzerine ölüm saçtı.

Dünya tamamen fitneyle doldu. Yeryüzü ve zaman, her şey yok oldu.

Fitne ateşi öyle büyüdü ki şeytan bile "Haşa, bu fitne benden değil." dedi.

Cihan, ordunun tozu ve topların dumanıyla düşmanın bahtı gibi karardı.

Kayser istikrarlı, İskender gibi tahtta oturanlar savaş ateşini yaktılar.

Rum asıllı aslanlar, Âd kavminin²⁵ başına gelen tufan günü felaketini Firavunlara gösterdiler.

Mızrak, güzeller gibi üzerine düşeni yaptı. Yiğitlerin kanını dökerek bununla iftihar etti.

Bela şimşegi gibi olan gülleyi çıkarıp düşmanlara yok olmaları için dua okudular.

Top, tüfek ve çingirakların sesi ile çanın feryadından

Feleğin intikamı, düşmanın hilesi, kinci düşmanın küstahlığından dolayı

Düşmanla savaşan yiğitlere göre bütün savaş meydanı mahşer yeri gibi oldu.

Kimsede ne can korkusu, ne bir keder, ne son düşünce ne de önceki üzüntü vardı.

Ne birini öldürmekten dolayı duyulan korku ve acı, ne varlık düşüncesi ne de yokluk derdi vardı.

Ölümü şöhret ve iffet ile olan birinin dünyası saadet, akıbeti ise murat üzere olur.

Kendisi için can ve toprağın yani diri ya da ölü olmanın eşit olduğu bir kişi düşmandan ne korkar ne de çekinir.

Böylelikle düşmanı öldürmek için çok çaba sarf edip saldırdılar.

Onları eyer üzerinden öyle bir şekilde yere attılar ki kimse iniltiden gayri bir şey işitmedi.

Terki kayışları birbirinden ayrıldıktan sonra bedenleri gök mavisi kılıçla parçalandı.

Topraktan olan vücutlarını toprağa teslim ettiler. Temiz can, tertemiz âleme doğru gitti.

Aşağıdaki şiir "15 Eylül 1516 tarihinde fetih maksatlı sancakların Şam diyarına yönelişi" adlı bölümde geçmektedir. Cihan padişahının Halep'i ele geçirdikten sonra Halep ve o çevrenin idari işlerini düzenleyip halkın huzurunu sağlaması; Arap diyarını fethetme ve

²² YN vr. 75^a-75^b / Yördem, Kadızâde, s. 168-169.

²³ Güney yarım kürede yer alan büyük ve parlak bir yıldızdır. Yemen'den çok iyi görülebildiği için Süheyl-i Yemânî "Yemen yıldızı" da denilmektedir. İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiirleri Sözlüğü*, s. 411.

²⁴ Saksin: Türkistan'da bir vilayetin adıdır.

²⁵ Âd kavminin helak edilmesine telmih vardır. *Kur'ân-ı Kerim*, Zâriyât Suresi, 41-42 ayet. "Âd milletinin başından geçende de ibret vardır: Onların üzerine, uğradığı her şeyi bırakmayıp toza çeviren kuru bir rüzgâr gönderdik."

Haremeyn-i Şerîfeyn'i zulüm erbabından kurtarma niyetinde olduğu için Şam ve Hama tarafına hareketi; asker saflarını düzenlemesi; Rum yiğitlerinin gücüyle o ülkenin kılıç, ok ve balta ile dolup taşması; bu yolda suyun nadir, havanın ise düşmanın kalbi gibi hararetili olması; vezir Sinan Paşa'nın öncü kuvvet olarak gönderilişinden sonra yüce hazretin hareket etmesi; padişahın dünyayı ele geçiren Süleyman, cömertlik feleği, taç ve taht yıldızını parlatan ve herkesin onun gölgesi altında olduğunu ifade ederek dünyada var oldukça dünyada kalıcı olması için dua etmektedir.

لمؤلفه:

[بحر متقارب: فعولن – فعولن – فعولن – فعول]

به پشت ستوران نهادند زین
فزود آسمان و زمین کاستند
ز پولادپوشان زمین شد سپاه²⁶
به آهنگ شام و حمی تاختند
به خون عدو تیغ دادند آب
به دست آورد ملک و دین بی حسیب
زند آتش قهر اندر جهان
پر از تیغ و تیر و تبر مرز و بوم
وزان تیره شد روی خورشید و ماه
هوا چون دل خصم پرتاب بود
زبان در دهان ماهی و تابه بود
شرار زمینش هوا سوختی
سوی سایه شاه بردی پناه
چو آب از پی یکدیگر تاختند
سر تاجداران عالیجناب
فروزنده کوکب تاج و تخت
به نصرت سلیمان گیتی شکار
محیط کرم شاه گردون سریر
که در دین و دنیا مرادش بر آر
که گردد به رفعت نهم آسمان
بزرگی و شاهی چنانش بده
ز خاک درش در جهان آب رو
نیچند کسی سر ز فرمان او²⁷
در جهان تا بود در جهان مستدام²⁸

چو کار حلب شد به سامان قرین
یزک بر یزک صف بر آراستند
غبار زمین شد به خورشید و ماه
لواى عزیمت بر افراختند
عنان را بدان صوب دادند تاب
شهی را که از تاخت نبود شکیب
شراری که تیغش فروزد روان
شد از ساز پولادپوشان روم
زمین را گرفتند یکسر سپاه
درین راه چون آب کم یاب بود
سر آب و سراب همخوابه بود
هوا آتش دوزخ افروختی
ز تاب هوا جرم خورشید و ماه
طلایه به زودی روان ساختند
پس آنگه روان شد شه کامیاب
فرازنده چرخ اقبال و بخت
به دولت فریدون فرخ یسار
سپهر سخا قیصر بی نظیر
به حق تو ای داور کردگار
چنان ساز در عزت این آستان
ز مغرب به مشرق جهانش بده
که جویند شاهان به صد جست و جو
همی دار پاینده دوران او
بود در پناهش همه خلص و علم

Halep'in işleri düzene girince atların sırtına eyer vurdular.

Öncü kuvvetler sıra sıra dizildiler. Gökyüzünün ve yeryüzünün fazlalıklarını azalttılar.

Yerin tozu ay ve güneşe dek ulaştı, her yer toz duman oldu. Yeryüzü zırhlı askerlerle siyaha büründü.

Azimet sancağını dikip Şam ve Hama'yı fethetme niyetiyle dörtnala gittiler.

Dizgini o tarafa doğru kıvrarak kılıçlarını düşmanların kanı ile çelikleştirdiler.

Hücumdan yana sabrı olmayan padişah, hiçbir muamele etmeden din ve tahtı ele geçirdi.

Kılıcıyla canlar yakan kıvılcım, cihanda intikam ateşini açar.

²⁶ İkinci mısra Nizâmî'nin *Şerefnâme* adlı mesnevisindedir. Bkz. Nizâmî-yi Gencevî, *Külliyât-ı Hamse-i Hakîm Nizâmî-yi Gencevî*, tsh. Mahmûd Dervîş, 3. bs., Sâzmân-ı İntişârât-ı Cavidân, Nizâmî-yi Gencevî, Tahran, 1374 hş., s. 1055.

²⁷ İkinci mısra Firdevsî'nin *Şahnâme* adlı eserinden iktibas edilmiştir. Bkz. Ebu'l-Kasım Firdevsî, *Şahnâme-i Firdevsî Mein-i Kamîl (Ber Esâs-ı Çâp-ı Moskov)*, nşr. Sa'îd Hamîdiyân, 15. bs., Neşr-i Katre, Tahran, 1388 hş., s. 6.

²⁸ *YN* vr. 84^a-85^a / Yördem, *Kadıza'de*, s. 177-178.

O memleket, Rum asıllı zırhlı savaşçıların kudreti sayesinde kılıç, ok ve baltayla dolup taşı.

Ordu, yeryüzünün tamamını ele geçirdi. Onun yüzünden güneş ve ayın yüzü karardı.

Bu yolda su nadir, hava da düşmanın gönlü gibi hararetle olduğu için

Suyun başı ve serap birbirine karışmıştı. Dil, sanki balığın ağzında ve tavada pişer gibiydi.

Hava, cehennem ateşini alevlendiriyor; yeryüzünün kıvılcımı ise havayı yakıyordu.

Havanın sıcaklığından dolayı ay ve güneş, padişahın gölgesine sığınyordu.

Kısa zamanda keşif kolunu gönderdiler. Su gibi birbirinin peşi sıra akın ettiler.

Ondan sonra cömert hükümdarların lideri, bahtiyar padişah yola çıktı.

İkbal ve baht feleğini yükselten, taç ve taht yıldızını parlatan

Saadette Ferruh Yesâr ile Feridun; zaferde ise dünyayı ele geçiren Süleyman

Cömertlikte felek gibi eşi benzeri olmayan Kayser; iyiliği kuşatan felek tahtlı padişah

Ey Allah'ın adil padişahı! Din ve dünyada onun muradını yerine getirmek Allah'a yemin ederim ki senindir.

Hükümdarın bu eşliğini öyle bir yücelt ki yücelikte dokuzuncu göğe erişsin.

Batıdan doğuya tüm cihanı ona ver. Büyüklüğü ve padişahlığı o şekilde ona ver.

Çünkü dünyada hükümdarlar şerefi ve yüceliği yüzlerce zahmetle onun kapısının tozunda ararlar.

Onun dönemini ebedi kıl. Kimse onun fermanına itaatsizlik etmez.

Seçkin kişiler ve halktan kim varsa herkes onun gölgesi altındadır. Dünya var oldukça dünyada payidar olsun.

Aşağıdaki şiirde Dımaşk (Şam) şehrinde bulunan Benî Ümeyye²⁹ adındaki cami anlatılmaktadır. Bu cami Cahiliye döneminde kilise idi. Ebû Ubeyde Cerrâh, Halib b. Velid ile birlikte onu camiye çevirmiş ve mihrabını kible ve Beytullahu'l-Haram'a doğru düzenlemiştir. Emevi halifesi Hayr Velid b. Abdülmelik inşasını tamamlamaya muvaffak olamamış, kardeşi Süleyman b. Abdülmelik el-Mervânî tarafından tamamlanmıştır. Beni Ümeyye cami mübarek mescitlerin dördüncüsü, en sevilen yüce binaların ise üçüncüsüdür. Her bir köşesi inzivaya çekilmiş kulların varlığıyla şereflenmiş, her bir yeri ve mekânı kıraat, tilavet ve zikirle dolu, kısacası camiler kutbunun seması, tarikat pirleri ve güneşin doğuş yeridir.³⁰

لمؤلفه:

[بحر خفيف: فاعلاتن – مفاعِلن – فَعْلان]

مقتبس از تو نور صبح و شام
از تو جویند یمن و فیض یمن
ماه قنديل شبِ رورِ ره تو
آسمان سقّفِ آشیانهء تو
روشنان سپهر آینه چهر
مهر و مه گلشنی ز دوحهء تو
به مسافر نموده راه از دور³¹

ای مقدس بهشتِ مسجد نام
صبح خیزانِ وادی ایمن
نه فلک نه رواق درگه تو
بیستون سنگِ آستانهء تو
یافته نور از درت مه و مهر
نور انجم ز عکسِ لمحہء تو
لمعہء قبہات چو پرتو نور

²⁹ Cami hakkında bkz. Talib Yazıcı, "Emeviyye Camii", *DİA*, C. 11, İstanbul, 1995, s. 108-109.

³⁰ Yördem, *Kadıza'de*, s. 186-187.

³¹ *YN* vr. 93^a-93^b / Yördem, *Kadıza'de*, s. 187.

Ey mescit adındaki mukaddes cennet, sabah ve akşam ışığını senden alır.

Güven içindeki vadinin seher vaktinde uyanan kişileri, Yemen'in bereket ve feyzini senden alırlar.

Dokuz felek, dokuz revak senin dergâhındır. Ay ışığı, senin yolunda gece yürüyüş yapandır.

Bîsütun³², senin eşiğinin taşı; gökyüzü de senin evinin çatısı olabilir.

Ay yüzü felek yıldızları, ay ve güneş nurunu senin kapından almıştır.

Yıldızların ışığı, senin göz ucuyla olan bakışının aksindedir. Gül bahçesinin ay ve güneşi ise senin ulu ağacın sayesinde.

Senin kubbenin parlaklığı ışık gibi uzaktan yolcuya yol göstermiştir.

Aşağıdaki şiir “Mısır’daki Kahire şehrine elçi gönderilmesi, Tomanbay ve ordusunun geri kalanının yüce dergâhın huzuruna ve itaate daveti” adlı bölümde geçmektedir. Memlük Sultanı Gavri’den sonra yerine Tomanbay geçmiş, cihan padişahı kendisini itaate davet için bir elçi göndermiştir. Elçinin götürdüğü mektupta padişahın Kostantiniye’den yola çıkış sebebinin Acem valisini ortadan kaldırmak, o beldeleri ve oradaki insanları fitne ve fesattan kurtarmak olduğu; Memlük Sultanı Gavri’nin önceleri dostluk bağlarını güçlendirmiş olmasına rağmen karşılık vermek için Mısır’dan Şam’a geldiği; Halep ve Mercidâbık’ta beraberindeki askerlerle birlikte yenilgiye uğradığı dile getirilmiştir.³³ Yüce sultan Mısır’ı fethetme niyetinde olduğu için Tomanbay’ı itaate davet etmiştir. Tomanbay, elçiyi önce ihtiram ve saygı ile karşılamış ve mektupta yazılanları dikkatle dinlemiştir. Fakat daha önce iktidar sahibi sultanlardan kimsenin bu kaleyi fethedemediğini düşünerek gurura kapılmış ve şu beyitleri dile getirmiştir.

لمؤلفه:

[بحر متقارب: فعولن – فعولن – فعولن – فعول]

غم هستی از سینه‌ام پاک برد
به رویم در فتح و دولت گشاد
جهان آفرینم نگه‌دار شد
تن و جان خود را نهاده به مرگ
دل و جان ز اندوه پر خشم و کین
زبونی چه باید کشید از کسان
چرا بایدم شد چنین خوار و زار
منم نیز جویای دیهیم و نام
مرا نیز لطف خدا یاور است
به من نیز این گوشه خاک داد
به دشواری این عقده باید گشاد³⁴

چو ایزد ز خاکم بر افلاک برد
به دستم عنان سعادت نهاد
زمان تابع و دولت یار شد
جوانان ترکم جهان کرده ترک
چو زنبور خاکی همه خشمگین
مرا با چنین حصن و گردنکشان
مرا با چنین شوکت و اقتدار
اگر تخت شاهی ترا شد به کام
اگر تاج دولت ترا بر سر است
ترا آن که آن ملک و املاک داد
ز من ملک آسان نشاید ستاد

Allah beni topraktan göğe çıkarınca yüreğimden varlık kaygısını temizledi.

Elime saadet dizginini verip yüzüme ikbal ve fetih kapısını açtı.

Zaman itaatkâr, talih ise bana dost oldu. Dünyayı yaratan Allah, beni korudu.

Benim ordumdaki Türk gençler hayata veda edip tenlerini ve canlarını ölüme teslim ettiler.

Hepsi eşek arısı gibi öfkeli, kalpleri kederden dolayı nefret ve öfkeyle dolu.

Sahip olduğum böyle bir kale ve asilere rağmen neden birilerinden çekineyim?

³² Bîsütun: Ferhad’ın sevdiği Şirin’e kavuşmak için deldiği dağın adıdır. Direksiz durması sebebiyle gökyüzü anlamında da kullanılır. Pala, *Ansiklopedik Divan*, s.73.

³³ Yördem, *Kadızaâde*, s. 197.

³⁴ YN vr. 103^a-103^b / Yördem, *Kadızaâde*, s. 198-199.

Böyle görkem ve kudretle neden bu şekilde itibarsız ve perişan olayım?

Padişahlık tahtı muradınca senin olsa bile ben de taç ve şöhrete talibim.

Gerçi senin başında devlet tacı var; ama bana da Allah'ın lütfü yardımcıdır.

Sana o tahtı ve mülkleri, bana da bu toprak parçasını verdi.

Benden kolaylıkla memleketi almak mümkün değildir. Bu düğümü ancak zorlukla çözmek gerekir.

Aşağıdaki şiir “Yüce maiyetin Remle köyüne gelişi, cihan padişahının Mescid-i Aksa’yı ziyaret etmesi” adlı bölümde geçmektedir. Kadızâde, bu şiirde padişahın diliyle Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed’i (s.a.v.) övmüş ve onun Miraç mucizesine telmihte bulunmuştur. Ülkeler fetheden padişah yanındaki vezirler, âlimler, hâkimler ve ileri gelenlerle birlikte 31 Aralık 1516 tarihinde Mescid-i Aksa’yı ziyaret etme amacıyla yola çıkmıştır. Mescid-i Aksa’ya vardıklarında Peygamber Efendimiz’in Miraç gecesinde mübarek ayağını bastığı taşın üzerine yüzünü koymuş; tevazu, niyaz, ümit ve alçakgönüllülük ile yalvararak şöyle demiştir:

مؤلفه:

[بحر سریع: مفتعلن – مفتعلن – فاعلن]

سرمهء چشم و گهر افسرم
مقصودِ آمال و امان من است
خاکِ درت روشنی کشور است
پایهء اقبالِ کماهی مرا
نیست به جز خدمتِ دین پروری
صخرهء صماء ز تو تشریف یافت
وز گهر جوهر جان انفع است
منزلتِ رفعت و اجلال را
چشمِ عنایت سوی این بنده دار
با همه حشمت ز گدایان تست
دستِ من و دامنِ سودای تو
رحم کن و عنبر گناهم پذیر³⁶

خاکِ کفِ پای تو تاجِ سرم³⁵
خاکِ سرِ کوی تو جان من است
چشمِ من از خاکِ درت روشن است
خاکِ درت مسندِ شاهِ مرا
قصدِ من از سلطنت و سروری
قدس ز تو رتبهء تلطیف یافت
صخره که عرشِ عظیم ارفع است
از قدمت یافته اقبال را
ای شه دین پرور رفرف سوار
بنده سلیمی ز غلامان تست
روی من و خاکِ کفِ پای تو
لطف کن و دستِ امیدم بگیر

Senin ayağının tozu başımın tacı, gözümün sürmesi ve tacımın mücevheridir.

Sokağının başındaki toprak benim canımdır. Benim emniyetim ve isteklerimin gagesidir.

Gözlerim, senin kapındaki toz sayesinde parlaktır. Senin kapının tozu toprağı ülkenin aydınlığıdır.

Senin kapının tozu benim padişahlık tahtım, olduğu gibi benim saadetimin direğidir.

Benim saltanat ve liderlikten kastım, dini yüceltme hizmetinden başkası değildir.

Kudüs şehri senin sayende mükâfatlandırıldı. Sahra-i samma (Muallâk taşı)³⁷ seninle şereflendi.

Yüce arşın en kıymetli kayası, can özünün mücevherinden çok faydalıdır.

³⁵ Bu mısra Nizâmî'nin *Mahzenü'l-esrâr* adlı eserinden iktibas edilmiştir. Bkz. Nizâmî-yi Gencevî, *Külliyât*, s. 112.

³⁶ *YN* vr. 117^a-117^b / Yördem, *Kadızâde*, s. 214.

³⁷ Kubbetü's-sahra'nın içinde bulunan Hacer-i Muallaka (havada asılı duran taş) denilen taştır. Peygamber Efendimiz'in miraca bu kaya üzerinden çıktığı rivayet edilmektedir. Bkz. Nebi Bozkurt, “Kubbetü's-Sahre”, *DİA*, C. 22, Ankara, 2002, s. 305.

Senin gelişinle saadet, büyüklük ve yücelik derecesini elde etmiştir.

Ey Refref'e binen, dini yayan Sultan! Lütufla bu kuluna bak.

Selim kulun, senin kölelerindedir. Sahip olduğu hükümdarlığa rağmen senin dilencilerindedir.

İşte benim yüzüm ve senin ayağının tozu; işte benim elim ve senin sevda eteğin

Şefkat göster ve ümit elimi tut, merhamet et ve günahıtan tövbemi kabul et.

Aşağıda yer alan iki şiir ‘Padişah maiyetinin Allah’ın inayeti ile Ridâniye tarafına hareketi’ adlı bölümde geçmektedir. Cihan padişahı Salihîye’den hareket ettikten sonra Hattare adlı menzile varmış ve burada otağ kurmuştur. Burada iki üç günlük azık ve hayvanların yemleri hazırlanmıştır. Oradan Hanki’ye hareket ederek bu mübarek menzilde ordunun sağ ve sol kanadını düzenlemişlerdir. Sağ kanada vezir Sinan Paşa, Anadolu Beylerbeyi Mustafa Paşa, Ali Bey, Ramazanoğlu; sol kanada ise Rumeli askerleri, Yunus Paşa, Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa, vali ve hâkimlerin ileri gelenlerini, yeniçeri ağası Ayaz Bey ve beraberinde yeniçeriler ile birlikte görevlendirmiştir.³⁸ Bu şiirde yıldızların ordu sevk edip yeryüzünden gökyüzüne kadar saf dizdikleri; yeryüzünün toprak üzerindeki nal izleri ile süslediği; bahar bulutunun kan yağdırdığı; sağ kanadın padişahla birleşmesinden sonra sol kanadı düzenlemek için dizgini hareket ettirdiği; nizam için bu yöntemleri uyguladığı; fetih ve zaferin bir kişinin çabası ile değil Allah’ın yardımı ve lütfuyla olduğu anlatılmaktadır.

نظم لمؤلفه:

[بحر هزج: مفاعيلن – مفاعيلن – فعولن]

ز ماهی تا به مه صف بر کشیدند	تو گویی اختران لشکر کشیدند
سواحل معدن در عدن شد	ویا دریای عمان موج زن شد
شده مملو به سان فیض جیحون	ز عکس آب تیغ آن کوه هامون
مزین شد زمین چون سطح افلاک	ز سم رخس و نقش نعل بر خاک
اعد [؟] روح شد راحت سر آمد	خروش از دل عسکر بر آمد
به روز خصم گاه سوگواری	همی بارید خون ابر بهاری
عنان نظم سوی میسره تافت	چو صف میمنه شه متصل یافت
برای نظم این تدبیرها ساخت	دل دانای خود را زان برداخت
شکوه فتح و استظهار نصرت	بحمد الله که این آثار دولت
ز محض لطف و عون کردگار است ³⁹	نه از سعی کس و تأیید کار است

Sanki yıldızlar ordu sevk edip yeryüzünden gökyüzüne kadar sıra sıra saf dizdiler.

Yahut umman denizi dalgalandı ve sahiller Aden incisinin madeni oldu.

O dağ ve ova, kılıca verilen suyun aksiyle Ceyhun nehrinin bereketi gibi dolup taşı.

Yeryüzü, toprak üzerindeki nal izi ve atın toynağı sayesinde feleklerin yüzeyi gibi süslendi.

Ordunun ortasından bir gürültü yükseldi, ruhu daha hazır hale getirdi, rahatlık sona erdi.

Savaş günü, matem zamanı bahar bulutu kan yağdırıyordu.

Sağ kanat padişaha bağlanınca saf düzenini sol kanada doğru kaydırdı.

Kalbinin ferasetiyle bunu böyle yaptı. Bu düzen için tedbirler aldı.

Allah'a şükürler olsun ki bu devletin eserleri, fetih görkemi ve zafer inancı

³⁸ Yördem, Kadızâde, s. 226-229.

³⁹ YN vr. 130^b-131^a / Yördem, Kadızâde, s. 228.

Bir kişinin çabası ve işi kuvvetlendirmesiyle değil, Allah'ın yardımı ve lütfu sayesinde.

Belli aralıklarla devam eden Ridâniye savaşında Osmanlı kuvvetlerinde ileri gelen emirlerden Ramazanoğlu, hazinedar Ali Bey, Filorine mirlivası Yunus Bey, sofracı, eşek ağası, hazinedar başı, emîr-i âhur başı ve diğer kişilerden yaklaşık 40 kişi şehitlik mertebesine erişmiştir.⁴⁰ Aşağıdaki şiir her iki taraf arasında meydana gelen mücadelede aldığı iki kılıç darbesi ve bir okla yaralandıktan kısa bir süre sonra vefat eden vezir Sinan Paşa'ya dair yazılmış bir mersiyedir. Şiirde Sinan Paşa'nın feleğin sert ve şiddetli rüzgârlarından dolayı yenik düştüğü; onun gibi cesur bir yiğidin görülmediği; elinin cömertlik denizi, avucunun ise ihsan bahçesi olduğu; savaş esnasında yükselen dumanla birlikte yere düştüğü; padişahın Mısır'ı ele geçirmiş olmasına rağmen Mısır'ın Yusuf'unu yani Sinan'ı kaybettiğini anlatmaktadır.

لمؤلفه في مرثية رحمة الله:

[بحر مضارع: مفعول – فاعلات – مفاعيل – فاعلن]

بشکست از عاصف دوران سنان دریغ
تا روشن است دیده انجم به روزگار
دستش بحر جود و کفش کن لطف بود
میغی ز تیغ خصم بر آمد به گاه رزم
آن سروری که دهر ازو افتخار داشت
این روزگار سقله نواز لئیم طبع
بد گوهری تیغ عدو شد عیان کنون
هوچند تیغ شه به کف آورد مصورا
احباب در فراق عزیز جهان ز غم
روبه منش به صورت گرگ گرسنه بین
آن گرگ را ز تهمت یوسف خبر نبود
دارم شکایتی ز زمان عدو نواز

بژمرده شد نهال قدش بی خزان دریغ
هرگز ندیده شیردلی چون سنان دریغ
محروم گشت علم ازین بحر و کن دریغ
بگرفت روی مطلع برق یمان دریغ
افتاد بر زمین ز جفای زمان دریغ
از اهل دل نکرد بلای جهان دریغ
تا خود چرا نکود بدن جسم و جان دریغ
از دست داد یوسف مصر⁴¹ زمان دریغ
بر خاک کرده گوهر انجم روان دریغ
چون ریخت خون یوسف آخر زمان دریغ
این ساخت کلر یوسف ثانی عیان دریغ
کو خیر از چه رو کند از نوستن دریغ⁴²

Eyvah! Sinan, feleğin sert ve şiddetli rüzgârlarına yenik düştü. Sonbahar gelmeden onun fidanı solup gitti, yazık!

Dünya var olup gökyüzünde yıldızlar parladıkça Sinan gibi cesur yürekli birini asla görmedi, yazık!

Eli, cömertlik denizi; avucu ise ihsan madeniydi. Âlem, bu deniz ve madenden mahrum kaldı, yazık!

Savaş zamanı düşman kılıcından bir sis bir bulut yükseldi. Berk-i Yemân'ın doğduğu yeri kapladı, yazık!

Dünyanın iftihar ettiği o lider, zamanın cefasından dolayı yere düştü, yazık!

Alçakları seven, adi huylu bu devir, gönül ehline dünyanın derdini vermekten kaçınmadı.

Düşmanın kötü cevherli kılıcı bugün aşikâr oldu. Neden kendini ve canını o kötü yaradılışlı kılıçtan esirgemedi, yazık!

Gerçi padişahın kılıcı Mısır'ı ele geçirdi, ama yazık ki o dönemdeki Mısır'ın Yusuf'unu kaybetti.

Dostlar, dünyada böylesine seçkin bir kişinin ayrılığında üzüntüden mücevhere benzeyen göz yaşlarını toprağa akıtmuşlar, yazık!

⁴⁰ Yördem, *Kadizâde*, s. 241-242.

⁴¹ Sinân lakabı ile bilinen Hz. Yusuf (a.s.)'a ve kıssasına telmih vardır. Bkz. Pala, *Ansiklopedik Divan*, s. 483-484.

⁴² YN vr. 144^a-144^b / Yördem, *Kadizâde*, s. 242-243.

*Tilki huyluya aç kurt gibi bak. Çünkü ahir zaman Yusuf'unun kanını döktü, yazık!
O kurdun Yusuf'un töhmetinden haberi yoktu. Bu ise ikinci Yusuf'un işini ayan beyan yaptı, yazık!*

Hangi amaçla dostlardan iyiliği esirgeyen, düşmanı seven bu çağdan şikâyetçiyim.

Sonuç

Yazıldıkları dönemin özelliklerini yansıtan Selimnâmeler dönemin idari yapısı, askeri teşkilatı, edebi zevki ve kültürü, coğrafyası, sosyal ve iktisadi hayatı ve dini inanışlarına dair önemli bilgiler vermektedir. Özellikle padişahla beraber sefere katılmış ve olayları bizzat gözlemlemiş bir yazarın kaleminden çıkmış bu tür eserler tarihî bir kaynak sayılmaktadır. Bu açıdan baktığımızda Yavuz Sultan Selim ile birlikte Mısır seferine katılmış olan Kadızâde'nin *Gazavât-ı Sultan Selim Han* adlı eseri tarihî ve edebî açıdan büyük bir önem taşımaktadır.

Bu çalışmada Kadızâde'nin hayatına dair kısaca bilgi verildikten sonra adı geçen eserin içeriğinden bahsedilmiş ve çoğu Yavuz Sultan Selim'in Memlûklerle gerçekleştirdiği Mercidâbık muharebesi ve Ridâniye savaşını anlattığı şiirlerinden örnekler getirilip Türkçeye tercüme edilmiştir. Ele aldığımız şiirlerinde sade ve anlaşılır bir dil kullanan Kadızâde, bu sefer boyunca gerçekleşen olaylar, varılan menziller, menzillerin fiziksel özellikleri, orada bulunan önemli yapılar ve özellikleri, ordunun ve askerinin durumu, savaş esnasında kullanılan silahlar, savaş taktikleri, iklim şartları ve devletin üst makamlarında görev yapan kişilere dair önemli bilgiler vermesi açısından hem edebî hem de tarihî bakımdan öneme sahip bu eseriyle ilim dünyasına tanıtılmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Bozkurt, Nebi (2002), “Kubbetü’s-Sahre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (22, s. 304-308), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Değirmençay, Veyis, (2013), *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Emecen, Feridun (2009), “Selim I”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (36, s. 409), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Firdevsî, Ebu’l-Kasım, (1388 hş.), *Şahnâme-i Firdevsî Metn-i Kamil (Ber Esâs-ı Çâp-ı Moskov)*, nşr. Sa’îd Hamîdiyân, 15. bs., Tahran: Neşr-i Katre.
- Gencevî, Nizâmî, (1374 hş.), *Külliyât-ı Hamse-i Hakîm Nizâmî-yi Gencevî*, tsh. Mahmûd Dervîş, 3. bs., Tahran: Sâzmân-ı İntişârât-ı Cavidân.
- Kadızaâde, *Gazavât-ı Sultan Selim Han*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Selim Ağa Koleksiyonu, nr. 825.
- Niya, Bakır Sadri, (1380 hş.), *Ferheng-i Me’surât-ı Mutûn-i İrfânî (Müştemil ber ehâdis, akvâl u emsâl-i mutun-i irfânî Farsî)*, Tahran: Surûş.
- Pala, İskender, (2011), *Ansiklopedik Divan Şiirleri Sözlüğü*, 21. bs., İstanbul: Kapı Yayınları.
- Topuzoğlu, Tefvik Rüştü (2007), “Recez”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (34, s. 509), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazîcî, Talîb (1995), “Emeviyye Camii”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (11, s. 108-109), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yördem, Esra, (2018), *Kadızaâde’nin Gazavât-ı Sultan Selim Han Adlı Eseri (Metin-İnceleme)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

<https://ganjoor.net/ferdousi/hajvname/>

<http://lugatim.com/>

<https://www.vajehyab.com/>

<http://tanzil.net/>